

УДК 340.15:347

DOI 10.31732/2708-339X-2026-20-A4

РИМСЬКЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ

Белявська С.Ю.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113

e-mail: beliauskas@krok.edu.ua

ORCID : <https://orcid.org/0009-0009-0522-3266>

ROMAN PRIVATE LAW AS THE BASIS FOR THE FORMATION OF THE MODERN EUROPEAN LEGAL TRADITION

Bieliavska S. Y.,

Candidate of Law

Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines,

«KROK» University,

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: beliauskas@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0522-3266>

Анотація. У статті здійснено комплексне теоретико-правове дослідження римського приватного права як фундаментальної основи формування сучасної європейської правової традиції. Проаналізовано історичні передумови виникнення та розвитку римського приватного права, визначено його роль у становленні континентальної правової системи та формуванні основних інститутів сучасного цивільного права. Наголошено, що римське приватне право стало універсальною правовою моделлю, яка справила значний вплив на розвиток правових систем більшості європейських держав. Особливу увагу приділено дослідженню основних принципів римського приватного права, серед яких свобода договору, недоторканність приватної власності, юридична рівність сторін, добросовісність та справедливість. Встановлено, що зазначені принципи не втратили своєї актуальності й у сучасних умовах, оскільки продовжують визначати зміст приватноправового регулювання та застосовуються у сучасній юридичній практиці.

У статті розкрито значення рецепції римського права для розвитку європейської юридичної науки та процесу кодифікації цивільного законодавства. Проаналізовано вплив римського приватного права на формування Французького цивільного кодексу 1804 року, Німецького цивільного уложення 1896 року та інших нормативно-правових актів європейських держав. Особливу увагу приділено дослідженню впливу римського приватного права на сучасне цивільне законодавство України та процес гармонізації національної правової системи з європейськими стандартами. Обґрунтовано, що рецепція римського права сприяла формуванню сучасного розуміння інститутів права власності, зобов'язального права, спадкового права та договірних відносин.

Підкреслено, що римське приватне право має не лише історичне, але й важливе практичне значення для сучасної юридичної науки та освіти. Його вивчення сприяє формуванню правового мислення, розвитку юридичної культури та вдосконаленню механізмів приватноправового регулювання. Зроблено висновок, що римське приватне право є невід'ємною складовою сучасної європейської правової традиції та важливим джерелом розвитку цивільного права України в умовах європейської інтеграції та реформування національного законодавства.

Ключові слова: римське приватне право, європейська правова традиція, рецепція права, цивільне право, правова система, приватна власність, договір, юридична наука, правова культура, європейська інтеграція.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 9.

Abstract. The article presents a comprehensive theoretical and legal study of Roman private law as a fundamental basis for the formation of the modern European legal tradition. The historical prerequisites for the emergence and development of Roman private law are analyzed, and its role in the establishment of the continental

legal system and the formation of the main institutions of modern civil law is determined. It is emphasized that Roman private law became a universal legal model that significantly influenced the development of the legal systems of most European states. Particular attention is paid to the study of the basic principles of Roman private law, including freedom of contract, inviolability of private property, legal equality of the parties, good faith, and justice. It is established that these principles have not lost their relevance under modern conditions, since they continue to determine the content of private law regulation and are applied in contemporary legal practice.

The article reveals the significance of the reception of Roman law for the development of European legal science and the process of codification of civil legislation. The influence of Roman private law on the formation of the French Civil Code of 1804, the German Civil Code of 1896, and other legal acts of European states is analyzed. Particular attention is paid to the study of the influence of Roman private law on the modern civil legislation of Ukraine and the process of harmonization of the national legal system with European standards. It is substantiated that the reception of Roman law contributed to the formation of the modern understanding of property rights, law of obligations, inheritance law, and contractual relations.

It is emphasized that Roman private law has not only historical but also important practical significance for modern legal science and education. Its study contributes to the formation of legal thinking, the development of legal culture, and the improvement of mechanisms of private law regulation. It is concluded that Roman private law is an integral component of the modern European legal tradition and an important source for the development of civil law in Ukraine in the context of European integration and the reform of national legislation.

Keywords: Roman private law, European legal tradition, reception of law, civil law, legal system, private property, contract, legal science, legal culture, European integration.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 9.

Постановка проблеми. Римське приватне право є однією з найважливіших правових систем в історії людства, яка стала фундаментом формування сучасної європейської правової традиції. Саме римське право заклало основи приватноправового регулювання, сформувало ключові юридичні принципи та правові конструкції, що й сьогодні визначають зміст цивільного законодавства більшості держав континентальної правової сім'ї. Його значення виходить далеко за межі історико-правової науки, оскільки римсько-правові інститути активно застосовуються у сучасному цивільному, господарському та міжнародному приватному праві.

В умовах європейської інтеграції України особливої актуальності набуває дослідження римської правової традиції як спільної основи сучасного європейського права. Гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу значною мірою ґрунтується саме на римсько-правових принципах, таких як свобода договору, юридична рівність сторін, добросовісність та захист права власності. Саме тому дослідження впливу римського приватного права на формування сучасної правової системи України має важливе теоретичне та практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика римського

приватного права та його впливу на сучасні правові системи досліджувалася у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Значний внесок у розвиток науки римського права зробили О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. А. Омельченко, Д. В. Дождев, І. А. Покровський та інші. У своїх працях науковці аналізували поняття та систему римського приватного права, його принципи, джерела, а також процес рецесії римського права в європейських державах.

Окрему увагу дослідники приділяли впливу римського права на формування сучасного цивільного законодавства та розвитку європейської правової традиції. Водночас питання значення римського приватного права в умовах сучасних інтеграційних процесів та гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу потребують подальшого наукового осмислення.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених римському приватному праву, низка важливих аспектів цієї проблематики залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, потребує подальшого наукового осмислення питання впливу римської правової традиції на формування сучасної європейської правової системи в умовах

сучасних інтеграційних процесів. Актуальним залишається дослідження особливостей рецепції римського приватного права у сучасному цивільному законодавстві України, а також значення римсько-правових принципів для гармонізації національної правової системи з європейськими стандартами.

Метою статті є дослідження римського приватного права як основи формування сучасної європейської правової традиції, аналіз його принципів, джерел та процесу рецепції у правових системах європейських держав, а також визначення впливу римсько-правових інститутів на сучасне цивільне законодавство України.

Виклад основного матеріалу. Римське приватне право є однією з найважливіших правових систем в історії людства, яка стала фундаментом формування сучасної європейської правової традиції. Саме воно заклало основи приватноправового регулювання, що й сьогодні визначають зміст цивільного права більшості держав континентальної правової сім'ї. Римське право не лише вплинуло на розвиток європейського законодавства, але й сформувало основні юридичні категорії, принципи та правові конструкції, які використовуються у сучасній правовій науці [1, с. 12].

У римській правовій доктрині право поділялося на публічне та приватне. Відомий римський юрист Ульпіан зазначав, що публічне право стосується становища Римської держави, тоді як приватне право спрямоване на забезпечення інтересів окремих осіб [2, с. 24]. Таким чином, приватне регулювало майнові та особисті немайнові відносини між громадянами, охоплюючи питання власності, договорів, спадкування, сімейних і зобов'язальних правовідносин. Саме приватне право стало основою розвитку цивільного законодавства, оскільки воно найбільш повно врегулювало суспільні відносини у сфері приватних інтересів.

Відмінність між приватним і публічним правом, зазначає О.А. Омельченко, полягала насамперед у предметі правового регулювання та характері правовідносин. Якщо публічне право

забезпечувало функціонування державної влади, організацію державного управління та захист суспільних інтересів, то приватне право було спрямоване на врегулювання відносин між юридично рівними суб'єктами [3, с. 31]. Саме принцип юридичної рівності сторін став однією з основних рис римського приватного права, яка збереглася і в сучасному цивільному праві. Римські юристи виходили з того, що учасники приватноправових відносин повинні мати рівні можливості щодо реалізації своїх прав та обов'язків, а втручання держави у сферу приватних відносин має бути мінімальним.

Особливістю римського приватного права була його практична спрямованість. Римські юристи не обмежувалися лише формальним тлумаченням правових норм, а прагнули забезпечити справедливе врегулювання конкретних життєвих ситуацій. Саме тому римське право характеризувалося високим рівнем юридичної техніки, логічністю правових конструкцій та гнучкістю правового регулювання [4, с. 18]. Значну роль у розвитку римського права відіграла діяльність римських юристів, які формували правові доктрини, надавали консультації та здійснювали тлумачення законів.

Важливу роль у становленні римського приватного права відіграли його джерела. Першою кодифікацією римського права вважаються Закони XII таблиць, прийняті у V столітті до н. е. Вони закріпили основні норми цивільного, сімейного та спадкового права, створивши підґрунтя для подальшого розвитку правової системи Риму [5, с. 42]. Закони XII таблиць стали важливим етапом у формуванні принципу правової визначеності, оскільки вперше правові норми були офіційно оприлюднені та стали доступними для громадян.

Подальший розвиток римського приватного права був пов'язаний із діяльністю преторів. Значний вплив на розвиток приватного права мало преторське право, яке формувалося у діяльності преторів через видання едиктів та сприяло пристосуванню правового регулювання до нових суспільних потреб [2, с. 36]. Претори

доповнювали чинне цивільне право новими правовими засобами захисту, усували прогалини у законодавстві та забезпечували більш гнучке застосування права. Саме преторське право стало важливим механізмом адаптації римської правової системи до економічних та соціальних змін.

Важливим етапом розвитку римського права стала кодифікація Юстиніана, здійснена у VI столітті н. е. До неї увійшли *Institutiones*, *Digesta*, *Codex* та *Novellae*, які систематизували римське право та забезпечили його збереження для наступних поколінь [6, с. 57]. Кодифікація Юстиніана мала надзвичайно важливе значення для розвитку європейської правової культури, оскільки саме вона стала основним джерелом рецепції римського права у середньовічній Європі.

Римське приватне право стало універсальною моделлю правового регулювання приватних відносин, яка значно випередила свій історичний час. Його інститути й правові конструкції були настільки досконалими, що стали основою розвитку цивільного законодавства більшості європейських держав [1, с. 15]. Значення римського приватного права полягає також у тому, що воно сформувало фундаментальні принципи сучасного приватного права, серед яких свобода договору, недоторканність приватної власності, добросовісність та юридична рівність сторін. Саме тому римське приватне право й сьогодні залишається важливим елементом юридичної науки, правової освіти та розвитку сучасних правових систем.

Особливе значення римського приватного права полягає у формуванні фундаментальних правових принципів, які стали основою сучасного цивільного права та визначили подальший розвиток європейської правової традиції. Саме завдяки римському праву були сформовані базові засади приватноправового регулювання, які зберігають свою актуальність і в сучасних правових системах. Римські юристи не лише створили ефективну систему правового регулювання приватних відносин, але й заклали основи юридичного

мислення, що ґрунтується на принципах справедливості, добросовісності та юридичної рівності сторін [1, с. 74].

Одним із ключових принципів римського приватного права була справедливість, яка розглядалася римськими юристами як необхідна умова правильного застосування права. Право не повинно було бути виключно формальним механізмом примусу, а мало забезпечувати баланс інтересів сторін та відповідати засадам моральності й розумності [2, с. 58]. Принцип справедливості дозволяв пристосовувати чинні правові норми до конкретних життєвих обставин і забезпечував гнучкість правового регулювання. Саме завдяки справедливості римське право змогло адаптуватися до суспільних змін та тривалий час залишатися ефективним механізмом врегулювання суспільних відносин. Надалі цей принцип став однією з основ сучасного цивільного права та судової практики європейських держав.

Не менш важливим був принцип свободи договору. Римські юристи виходили з того, що особи мають право самостійно визначати зміст своїх договірних відносин, якщо це не суперечить закону та публічному порядку [3, с. 92]. У римському праві сформувалися основні види договорів, серед яких купівля-продаж, найм, позика, доручення, товариство та інші. Значного розвитку набули також правові механізми забезпечення виконання зобов'язань, зокрема завдаток, порука та застава. Саме римське договірне право стало підґрунтям сучасного інституту цивільно-правового договору. У сучасному цивільному законодавстві принцип свободи договору є одним із ключових, оскільки забезпечує автономію волі сторін та можливість самостійного визначення умов правовідносин.

Одним із фундаментальних принципів римського приватного права була недоторканність приватної власності. Римляни розглядали право власності як абсолютне право особи володіти, користуватися та розпоряджатися майном [4, с. 137]. Власник мав можливість захищати свої права від будь-яких незаконних посягань за допомогою спеціальних

речово-правових позовів. Для римського права було характерне чітке розмежування права володіння та права власності, що стало важливим етапом розвитку речового права. Сучасне цивільне законодавство більшості європейських держав значною мірою базується саме на римському розумінні права приватної власності та механізмів її захисту.

Важливу роль у римському праві відігравав принцип добросовісності. Він передбачав чесність, сумлінність та справедливу поведінку учасників правовідносин під час укладення й виконання договорів [2, с. 104]. Римські юристи вважали, що будь-які цивільно-правові відносини повинні ґрунтуватися на взаємній довірі сторін. Цей принцип активно застосовувався під час вирішення спорів, оскільки суддя повинен був оцінювати не лише формальну сторону правовідносин, але й реальні наміри сторін та добросовісність їх поведінки. У сучасному цивільному праві принцип добросовісності є одним із базових принципів правового регулювання договірних і зобов'язальних відносин.

Ще одним визначальним принципом римського приватного права була юридична рівність сторін. У приватноправових відносинах сторони визнавалися рівними перед законом незалежно від їх соціального статусу чи майнового становища [5, с. 83]. Саме цей підхід став основою сучасного принципу диспозитивності та рівності учасників цивільних правовідносин. Римське право виходило з того, що сторони мають однакові юридичні можливості щодо набуття, реалізації та захисту своїх прав. У подальшому цей принцип був закріплений у цивільному законодавстві більшості європейських держав і став невід'ємною складовою сучасної правової системи.

Окрему увагу слід приділити принципу відповідальності за невиконання зобов'язань. Римські юристи розробили систему цивільно-правової відповідальності, яка передбачала відшкодування збитків, сплату штрафів або застосування інших правових санкцій у разі порушення

договору [6, с. 112]. Саме римське право сформувало базові засади деліктної та договірної відповідальності, які й сьогодні використовуються у сучасному цивільному праві.

Після падіння Західної Римської імперії римське право не втратило свого значення та продовжило впливати на розвиток європейської правової культури. Важливим етапом його подальшого розвитку став процес рецепції, під яким розуміють сприйняття та запозичення римсько-правових норм, принципів і правових конструкцій правовими системами європейських держав [1, с. 214]. Рецепція римського права стала одним із найважливіших чинників формування континентальної правової сім'ї та розвитку сучасного цивільного права.

Особливо активний розвиток рецепції римського права відбувався у середньовічних університетах Італії, Франції та Німеччини. Центральне місце у цьому процесі посіла Болонська школа глосаторів, яка виникла у XI столітті. Представники цієї школи здійснювали тлумачення та систематизацію текстів кодифікації Юстиніана, насамперед *Digesta* та *Codex* [4, с. 186]. Глосатори розглядали римське право як універсальну правову систему, придатну для застосування в умовах середньовічного європейського суспільства. Саме їх діяльність стала основою відродження римського права у Європі та започаткувала формування професійної юридичної науки.

Подальший розвиток рецепції римського права був пов'язаний із діяльністю постглосаторів (коментаторів), які не лише тлумачили римське право, але й адаптували його положення до практичних потреб суспільства [5, с. 248]. Завдяки цьому римське право поступово інтегрувалося у правові системи європейських держав і почало застосовуватися судами поряд із місцевими звичаями та нормами феодального права. У багатьох країнах Європи римське право фактично виконувало роль загального права, що забезпечувало єдність правового регулювання приватноправових відносин.

Особливо вагомий вплив римське право справило на формування французької правової системи. Значна частина римсько-правових принципів була закріплена у Французькому цивільному кодексі 1804 року (Кодексі Наполеона), який став одним із найвідоміших нормативно-правових актів у світі [7, с. 317]. Кодекс закріпив принципи свободи договору, юридичної рівності сторін, недоторканності приватної власності та диспозитивності цивільно-правових відносин. Римсько-правові конструкції стали основою регулювання речового, зобов'язального та спадкового права. Французький цивільний кодекс не лише систематизував приватне право Франції, але й став зразком для кодифікації цивільного законодавства багатьох європейських і латиноамериканських держав.

Не менш важливим був вплив римського права на Німецьке цивільне уложення 1896 року. Німецька правова доктрина XIX століття активно використовувала римсько-правові конструкції під час розробки цивільного законодавства [8, с. 291]. Представники історичної школи права, зокрема Ф. К. фон Савіньї, вважали римське право основою розвитку сучасної юридичної науки. Німецьке цивільне уложення стало результатом глибокої наукової систематизації римсько-правових інститутів та вважається одним із найбільш досконалих цивільних кодексів континентальної правової системи. У ньому чітко простежується вплив римського права на інститути речового права, договірних зобов'язань, деліктної відповідальності та спадкування.

Рецепція римського права мала важливе значення не лише для формування національних правових систем, але й для розвитку європейської правової культури загалом. Саме римське право стало спільною правовою основою для більшості держав континентальної Європи [2, с. 198]. Воно сприяло формуванню єдиної юридичної термінології, розвитку правничої освіти та становленню професійної юридичної науки.

У сучасних європейських правових

системах римське приватне право продовжує відігравати важливу роль. Його принципи застосовуються у цивільному, господарському та міжнародному приватному праві. Особливе значення римська правова традиція має для процесів гармонізації законодавства держав Європейського Союзу, оскільки саме спільні римсько-правові засади забезпечують зближення правових систем європейських держав [3, с. 154]. Принципи добросовісності, свободи договору, юридичної рівності сторін та захисту права власності залишаються базовими елементами сучасного європейського приватного права.

Вплив римського приватного права чітко простежується у сучасному цивільному законодавстві України. Значна частина положень Цивільного кодексу України базується саме на римсько-правових принципах та інститутах, які були рецеповані європейськими правовими системами та згодом інтегровані у національне законодавство [1, с. 312]. Це стосується права власності, договірних прав, спадкових прав, інституту представництва, позовного захисту цивільних прав та інших інститутів приватного права. Римське право стало важливим джерелом формування сучасної цивілістичної доктрини України та суттєво вплинуло на розвиток національної правової науки.

Особливо помітним є вплив римського права на інститут права власності. Сучасне українське законодавство закріплює право особи володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном, що безпосередньо походить із римського права [2, с. 164]. Римські юристи сформулювали класичне розуміння права власності як абсолютного речового права, що забезпечує повне панування особи над річчю. Саме з римського права походить поділ речових прав на право власності та обмежені речові права, а також система захисту права власності через виндикаційні та негативні позови. Аналогічно римське походження мають положення щодо захисту права власності та способів відновлення порушених прав, закріплені у Цивільному кодексі України.

Важливе значення римське право мало для формування зобов'язального права України. Принцип свободи договору, закріплений у Цивільному кодексі України, фактично відтворює римське розуміння автономії волі сторін [3, с. 201]. Римські юристи вперше сформувавши систему цивільно-правових договорів та визначили основні умови їх чинності. Сучасна система цивільно-правових договорів також сформувалася під впливом римських договірних конструкцій. Це стосується договорів купівлі-продажу, найму, позики, доручення, зберігання та інших видів зобов'язань. Крім того, римське право заклало основи інституту відповідальності за порушення зобов'язань, який сьогодні є невід'ємною складовою цивільного законодавства України.

Значний вплив римського права простежується і в спадковому праві. Положення щодо спадкування за законом і за заповітом, черговості спадкування та захисту спадкових прав мають римсько-правове походження [9, с. 278]. Саме римські юристи розробили основні підходи до правового регулювання спадкових правовідносин, визначили поняття спадщини, спадкоємця та заповіту. У сучасному спадковому праві України також простежується вплив римського принципу свободи заповіту, який передбачає право особи самостійно визначати долю свого майна після смерті.

Важливе місце римське право займає і в інституті представництва. Римські юристи сформувавши основні засади здійснення правочинів через представника, що стало підґрунтям сучасного правового регулювання представницьких відносин [4, с. 143]. Сучасні положення Цивільного кодексу України щодо довіреності, повноважень представника та правових наслідків його дій значною мірою ґрунтуються саме на римсько-правових конструкціях.

Окремо слід зазначити вплив римського права на способи захисту цивільних прав. Римська правова система сформувала розвинений механізм позовного захисту, який став основою сучасного цивільного процесу [5, с. 95]. Інститут позову,

класифікація позовів, принципи захисту порушених прав та юридичні механізми відновлення правового становища особи мають римське походження. Саме римське право заклало основу сучасного розуміння судового захисту цивільних прав та інтересів.

В умовах європейської інтеграції України значення римського приватного права лише посилюється, оскільки гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу значною мірою базується саме на спільній римській правовій традиції [7, с. 188]. Більшість європейських держав використовують римсько-правові принципи як основу приватноправового регулювання, тому адаптація українського законодавства до європейських стандартів неможлива без урахування римської правової спадщини. Саме тому римське приватне право залишається важливим елементом розвитку сучасної правової системи України.

У сучасних умовах римське приватне право не втратило свого значення та залишається важливою складовою юридичної науки, освіти й правової культури. Попри значну історичну віддаленість від часу його виникнення, римське право продовжує активно впливати на розвиток сучасних правових систем, насамперед держав континентальної правової сім'ї. Саме римське приватне право стало фундаментом сучасного цивільного права, а його принципи та правові конструкції зберегли актуальність у сучасному правовому регулюванні [1, с. 337].

Особливе значення римське право має у сфері юридичної освіти. У більшості європейських держав курс римського приватного права є обов'язковим елементом підготовки майбутніх юристів, оскільки він сприяє формуванню професійного юридичного мислення та дозволяє глибше зрозуміти природу сучасних правових інститутів. Вивчення римського права допомагає студентам опанувати базові юридичні категорії, принципи побудови правових норм та логіку правового регулювання приватноправових відносин [2, с. 245]. Саме римські юристи заклали

основи системного підходу до права, що стало важливим етапом розвитку юридичної науки.

Важливою є також роль римського приватного права у формуванні правової культури. Римська правова традиція суттєво вплинула на становлення європейської правової цивілізації, сформувавши уявлення про справедливість, юридичну рівність сторін, свободу договору та недоторканність права власності. Більшість сучасних правових понять і категорій мають латинське походження та були сформульовані саме римськими юристами. Такі терміни, як *obligatio*, *contractus*, *possessio*, *bona fides*, і сьогодні широко використовуються у юридичній практиці, правовій доктрині та законодавстві [3, с. 198].

Римські правові принципи активно застосовуються у сучасній судовій практиці та правотворчій діяльності. Принцип добросовісності, який виник у римському праві, сьогодні є одним із фундаментальних принципів цивільного права більшості європейських держав. Аналогічно принцип свободи договору, сформований римськими юристами, став основою сучасного договірної права [4, с. 264]. Судова практика сучасних держав часто звертається до римсько-правових підходів під час тлумачення цивільно-правових норм та вирішення приватноправових спорів.

Особливого значення римське приватне право набуває в умовах сучасних інтеграційних процесів у Європі. Гармонізація законодавства держав Європейського Союзу значною мірою ґрунтується саме на спільній римсько-правовій традиції. Завдяки цьому римське право виступає своєрідною універсальною правовою основою, яка забезпечує зближення правових систем європейських держав [7, с. 301]. Спільність римсько-правових принципів дозволяє формувати єдині підходи до регулювання цивільних, господарських та міжнародних приватноправових відносин.

Для України значення римського приватного права особливо зростає в

умовах європейської інтеграції та адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Багато положень Цивільного кодексу України базуються саме на римсько-правових інститутах та принципах. Це стосується права власності, договірної права, спадкових правовідносин, інституту представництва та способів захисту цивільних прав [9]. Саме тому вивчення римського права має не лише історико-теоретичне, але й важливе практичне значення для розвитку сучасної української правової системи.

Окремо слід наголосити на методологічному значенні римського приватного права для юридичної науки. Римські юристи вперше сформували чітку систему юридичних понять, класифікацію правових інститутів та принципи юридичної техніки. Саме завдяки римському праву сформувалися основи сучасної цивілістики та приватноправової доктрини [5, с. 176]. Римське право стало підґрунтям для розвитку правової науки в Європі та визначило основні напрями еволюції цивільного законодавства.

Крім того, римське приватне право відіграє важливу роль у розвитку міжнародного приватного права та сучасної правової доктрини. Багато міжнародних правових принципів, що застосовуються у сфері договірних і майнових відносин, мають римське походження. Римська правова традиція продовжує впливати на процеси уніфікації та гармонізації міжнародного приватного права, а також на формування сучасних правових концепцій у сфері захисту прав людини та приватної власності [3, с. 214].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що римське приватне право стало фундаментальною основою формування сучасної європейської правової традиції та справило визначальний вплив на розвиток цивільного права більшості держав континентальної правової сім'ї. Саме римські юристи сформували базові правові категорії, принципи та інститути, які й сьогодні залишаються невід'ємною

складовою сучасного приватноправового регулювання. Встановлено, що римське приватне право сформувало універсальну модель регулювання приватноправових відносин, засновану на принципах юридичної рівності сторін, свободи договору, добросовісності, справедливості та недоторканності права приватної власності. Ці принципи не втратили своєї актуальності й у сучасних умовах та продовжують визначати зміст цивільного законодавства європейських держав, а також активно застосовуються у сучасній судовій практиці та правотворчій діяльності.

Встановлено також значний вплив римського приватного права на сучасне цивільне законодавство України. Положення Цивільного кодексу України щодо права власності, договірних зобов'язань, спадкового права, представництва та захисту цивільних прав значною мірою ґрунтуються на римсько-правових принципах та інститутах. В умовах європейської інтеграції України значення римської правової традиції суттєво зростає, оскільки

гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу базується саме на спільних римсько-правових засадах. Обґрунтовано, що римське приватне право не втратило свого значення й у сучасних умовах. Воно залишається важливою складовою юридичної науки, професійної правничої освіти та правової культури. Вивчення римського права сприяє формуванню системного юридичного мислення, розвитку правової доктрини та вдосконаленню механізмів приватноправового регулювання.

Таким чином, римське приватне право є не лише важливою історико-правовою спадщиною, але й невід'ємною основою сучасного європейського правового простору. Його принципи та правові конструкції продовжують активно впливати на розвиток національних правових систем, забезпечуючи спадковість правової традиції, стабільність приватноправового регулювання та подальший розвиток цивільного законодавства України в умовах європейської інтеграції.

Література:

1. Підпригора О. А. Римське приватне право : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 528 с.
2. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Римське приватне право : підручник. Київ : Істина, 2020. 404 с.
3. Омельченко О. А. Основи римського права : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2018. 256 с.
4. Дождєв Д. В. Римське приватне право : підручник / пер. з рос. ; за ред. В. А. Томсінова. Київ : Юридична практика, 2017. 784 с.
5. Покровський І. А. Історія римського права. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 560 с.
6. Corpus Juris Civilis (Кодифікація Юстиніана) / переклад та коментарі ; за ред. Л. Л. Кофанова. Статут, 2016. 1248 с.
7. Цвайґерт К., Кьотц Х. *Вступ до порівняльного правознавства у сфері приватного права* : у 2 т. / пер. з нім. Київ : Юрінком Інтер, 2018. Т. 1. 512 с.
8. Савіньї Ф. К. фон. *Система сучасного римського права* / пер. з нім. Київ : Право, 2020. 608 с.
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

References:

1. Pidpryhora O. A. Rym'ske pryvatne pravo : pidruchnyk. Kyiv : Yurinkom Inter, 2019. 528 s.
2. Kharytonov Ye. O., Kharytonova O. I. Rym'ske pryvatne pravo : pidruchnyk. Kyiv : Istyna, 2020. 404 s.
3. Omelchenko O. A. Osnovy rym'skoho prava : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Alerta, 2018. 256 s.
4. Dozhdiev D. V. Rym'ske pryvatne pravo : pidruchnyk / per. z ros. ; za red. V. A. Tomsinova. Kyiv : Yurydychna praktyka, 2017. 784 s.
5. Pokrovskiy I. A. Istoriia rym'skoho prava. Kyiv : Tsentр uchbovoi literatury, 2019. 560 s.
6. Corpus Juris Civilis (Kodyfikatsiia Yustyniana) / pereklad ta komentari ; za red. L. L. Kofanova. Moskva : Statut, 2016. 1248 s.
7. Tsvaigert K., Kots Kh. Vstup do porivnialnoho pravoznavstva u sferi pryvatnoho prava : u 2 t. / per. z nim. Kyiv : Yurinkom Inter, 2018. T. 1. 512 s.
8. Savinyi F. K. fon. Systema suchasnoho rym'skoho prava / per. z nim. Kyiv : Pravo, 2020. 608 s.
9. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV. Ofitsiyniy vebsait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: Verkhovna Rada Ukrainy (data zvernennia: 08.04.2026).

Стаття надійшла до друку 10 квітня 2026 року